

Beata KURYŁOWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

b.kurylowicz@uwb.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0003-2309-4313>

NAJWIĘKSZE DZIEŁA POLSKIEJ LEKSYKOGRAFII XVIII WIEKU (NOWY DYKJONARZ MICHAŁA ABRAHAMA TROCA ORAZ NOWY WIELKI DYKJONARZ PIOTRA DANETA I DYMITRA KOLI) Z PERSPEKTYWY WSPÓŁCZESNYCH BADAŃ HISTORYCZNO- JĘZYKOWYCH: NOWE WYZWANIA I POTRZEBY BADAWCZE

1. WPROWADZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie fundamentalnych prac polskiej leksykografii XVIII w., *Nowego dykjonarza* M.A. Troca i *Nowego wielkiego dykjonarza* P. Daneta i D. Koli, w perspektywie współczesnych potrzeb naukowych, głównie historycznojęzykowych, jak i wyzwań, które stoją przed polską leksykografią historyczną.

Nowy wielki dykjonarz Piotra Daneta i Dymitra Koli (Daneta-Koli) z 1743–1745 roku oraz *Nowy dykjonarz* Michała Abrahama Troca z 1764 roku to nie tylko dwa największe osiągnięcia polskiej leksykografii XVIII wieku, ale przede wszystkim niezwykle cenne źródła dla współczesnych badań historycznojęzykowych, zawierające wiarygodny, reprezentatywny dla stanu ówczesnej polszczyzny materiał językowy. Mownik Troca liczy ok. 45 tys. haseł, dykjonarz Daneta-Koli ok. 50 tys. (zob. Walczak 1994).

2. STAN BADAŃ

Oba słowniki, niedoceniane i zapomniane, przez długi czas nie stanowiły przedmiotu badań historyków języka, którzy swoją uwagę skupili głównie na starszych chronologicznie dziełach Mączyńskiego (XVI wiek)

i Knapiusza (XVII wiek) z jednej strony oraz na młodszym słowniku Lindego (XIX wiek) – z drugiej. Dopiero zapoczątkowane w latach siedemdziesiątych przez S. Urbańczyka (1979) badania nad osiemnastowiecznymi leksykonami na chwilę ożywiły zainteresowanie nimi wśród polskich badaczy. Słownikowi Daneta-Koli poświęcił uwagę najpierw Z. Leszczyński (1978; 1986), który pokazał przydatność leksykonu w dатовaniu zapożyczeń wyrazowych oraz jego znaczenie jako ważnego źródła do dziejów polskiego słownictwa i frazeologii. Następnie dykcjonarz poddała badaniom A. Bochnakowa (1991), która opisała warsztat leksykograficzny głównie części francuskojęzycznej, sporządzonej przez Daneta, w mniejszym stopniu Koli, twórcy polskiej wersji, dostosowanej do metody francuskiego leksykografa. Autorka, konstatając swoje ustalenia o wkładzie Koli do *Nowego wielkiego dykcjonarza*, podkreśliła potrzebę dalszych badań nad leksykonem (jako ważnym świadectwie stanu polszczyzny w XVIII wieku), prowadzonych z perspektywy historycznojęzykowej (1991: 90). W XXI wieku powróciło zainteresowanie dziełem Daneta i Koli, powstało kilka artykułów między innymi na temat przydatności słownika w badaniach historycznojęzykowych (Fluda-Krokos 2011), definicji narracyjnych sosowanych w dykcjonarzu (Szczepankowska 2019) czy zawartości leksykalnej (Marczak 2020, 2021).

Dzięki monografii A. Bochnakowej znamy słownik Daneta-Koli od strony technicznej, jednak zawarty w nim polski materiał leksykalny wciąż jest niedostępny dla historyków języka i czeka na wyczerpującą charakterystykę zarówno lingwistyczną, jak i kulturową.

Po ukazaniu się artykułu S. Urbańczyka, do *Nowego Dykcjonarza* M.A Troca sięgnął B. Walczak, który w rozprawie o *Słowniku wileńskim* przedstawił polską tradycję leksykograficzną, a więc i dzieło Troca. Ustalenia badacza dotyczyły głównie metody leksykograficznej zastosowanej w *Nowym dykcjonarzu* (Walczak 1991). Więcej uwagi dziełu Troca poświęciła A. Iwanowska, która wyniki swoich badań przedstawiła w kilkunastu publikacjach m.in. o słownictwie morskim, warsztacie słownikarskim, jak i samym autorze (1986, 1989a, 1989b, 1990, 1991a, 1991b, 1992, 1993a, 1993b, 1994). A. Iwanowska napisała rozprawę doktorską o Trocu i jego słowniku, zatytułowaną *Michał Abraham Troc (ok. 1703–1769). Edytor – leksykograf – tłumacz*, której, niestety, nie opublikowała.

W ostatnich latach mownik Troca stał się przedmiotem lingwistycznych obserwacji M. Kaszewskiego (2014) i B. Kuryłowicz, która pokazała, że jest on niezbędny w badaniach nad leksyką i kulturą doby sa-

skiej (2017, 2018). Autorka uwagę poświęciła również zarejestrowanym w dykcyonarzy paremiom (wyekscerpowwała ze źródła i poddała analizie blisko osiemset przysłów, z czego zaledwie połowa została opatrzona w słowniku stosownym kwalifikatorem, pozostałe jednostki to przysłowia ukryte), wykazała, że są one przekonującą ilustracją sposobów interpretowania świata przełomu wieków XVII i XVIII oraz pierwszej połowy XVIII, a więc czasu, gdy tworzyły żywą materię mowy potocznej, powszechnie znane, używane i akceptowane wyrażały przekonania ówczesnych użytkowników języka polskiego. Z ustaleń B. Kuryłowicz wynika także, że zebrane przez Troca przysłowia są miarodajną egzemplifikacją przypadającego na osiemnaste stulecie etapu rozwoju polskiej paremiologii, a sam słownik stanowi ważny wkład do dziejów narodowej paremiografii (2015, 2016, 2017, 2018).

3. DYKCYONARZE TROCA I DANETA-KOLI – ŹRÓDŁO WIEDZY O STANIE LEKSYKI PIERWSZEJ POŁOWY XVIII W.

Niezwykle ważnym zadaniem badawczym, które stoi przed historykami języka, jest rozpoznanie i opisanie zawartości leksykalnej obu słowników. Studia leksykalno-semantyczne nad zgromadzonymi w słownikach wyrazami powinny odtworzyć kształt, zróżnicowanie i bogactwo słownictwa, reprezentatywnego dla pierwszej połowy XVIII wieku (na tle łaciny i języków nowożytnych: francuskiego i niemieckiego), a więc pokazać zasób leksykalny rozumiany jako suma jednostek leksykalnych charakterystycznych dla języka badanego okresu. A jest to okres ważny, przełomowy, a zarazem niezwykle interesujący w historii języka. I. Bajerowa, która opisała całokształt zmian rozwojowych w zakresie fonologii, fleksji i składni polskiego języka literackiego XVIII stulecia, podkreśla, iż jest to wiek

przesilania się średniopolskiej doby dziejów polskiego języka literackiego w dobę nowopolską. Historia polityczna i kulturalna tego okresu też przedstawia obraz pełen kontrastów: początek wieku – głęboki upadek narodowy, polityczny i kulturalny w osławionej dobie saskiej; koniec wieku – zasadnicza przemiana ustrojowa (feudalizmu w układ kapitalistyczny), gwałtowny renesans polityczny i kulturalny doby Zygmunta Augusta [...]. Obraz pasjonujący. Sugeruje istnienie analogicznie kontrastowych zjawisk we wszystkich sferach życia społecznego, a więc także w dziedzinie języka (1964: 7).

Dzięki wnikliwemu opracowaniu I. Bajerowej znamy główne kierunki rozwojowe osiemnastowiecznej polszczyzny w zakresie gramatyki, natomiast słownictwu tego okresu, zwłaszcza pierwszej połowy stulecia, nie poświęcono wiele miejsca w pracach historycznojęzykowych. Zadaniem badań nad leksyką zebraną w obu dykcjonarzach powinno więc być uzupełnienie luki w opracowaniach dotyczących słownictwa XVIII wieku, a także zainicjowanie systematycznych badań nad zasobem leksykalnym całego stulecia, by mogła powstać syntetyczna monografia ukazująca słownictwo tego okresu i jego rozwój – jak planowała to uczynić znakomita badaczka, I. Bajerowa.

Wydaje się, że celem badań leksykalno-semantycznych powinno być nie tylko pokazanie stanu słownictwa w określonym czasie, czyli w pierwszej połowie XVIII wieku, a więc opis synchroniczny, dzięki któremu poznamy liczbę jednostek leksykalnych, strukturę słownictwa, znaczenie wyrazów, ich budowę słotwórczą, ale także uchwycenie dynamiki zmian. Z tego też powodu warto prześledzić „losy wyrazów”, obecnych w obu źródłach, w celu odsłonięcia sposobów kształtowania się zasobu leksykalnego pierwszej połowy XVIII wieku. Sprawdzenie wszystkich leksemów w słownikach z doby staropolskiej, średniopolskiej i nowopolskiej umożliwi przedstawienie ich historii, od momentu pojawienia się w polszczyźnie, przez kolejne fazy rozwoju, aż do czasu wygaśnięcia bądź obecności ich wariantów we współczesnym języku polskim.

Opracowanie słownictwa, wyekscerpowanego z obu dykcjonarzy, stworzy także naukową podstawę do dalszych badań systematyzujących naszą wiedzę o kształtowaniu się polskiego systemu leksykalnego w XVIII wieku. Ten etap rozwoju polskiego słownictwa stanowi białą plamę na mapie badań leksykologicznych.

Wstępne badania nad leksyką dykcjonarza Troca pokazują (Siekierska 1992, Kuryłowicz 2018), że wyrazy zgromadzone w słownikach dotyczą rozmaitych, ważnych w epoce saskiej sfer życia, obfitą egzemplifikację znajdują tu między innymi nazwy odnoszące się do: strojów, urządzania mieszkań, jedzenia, pracy, rozrywki, stosunków rodzinnych i towarzyskich, a także jednostki leksykalne i frazeologiczne, na podstawie których można odtworzyć wspólnotową refleksję o świecie, stosunek do zasad moralnych i systemu wartości, do przekonań, postaw wobec Boga i ludzi, do sądów o stylu życia, sztuce, języku, prawie i wielu innych.

Wyjątkowe miejsce wśród zebranych wyrazów zajmuje słownictwo naukowe, specjalistyczne, techniczne po raz pierwszy w historii polskiej

leksykografii wprowadzone do słownika intencjonalnie. Troc, lektor języka polskiego na uniwersytecie w Lipsku, miłośnik polszczyzny i krzewiciel polskiej mowy, a także leksykograf świadomy ważkiej roli języka w kulturze narodu, umieszczając w swoim mowniku terminologię naukową, opatrzoną nowoczesnymi czy wręcz innowacyjnymi jak na ówczesne czasy kwalifikatorami, pragnął dowieść, że kolektywna myśl, stan mentalny społeczeństwa polskiego, osiągnięcia polskiej nauki, o której z powodzeniem można pisać po polsku, są wysokiej próby. W przedmowie, zatytułowanej *Laskawy Czytelniku*, do *Nowego dykcjonarza Troc* tłumaczył:

Masz w nim, Laskawy Czytelniku, trzech językow wybory, i nie tylko potocznej mowy słowa i przysłowia, ale też i różnych nauk wyrazy. Dowiodą zazdrościwym niedowiarkom, że się polska wymowa i w najgłębsze śmieie zapuścić może nauk skrytości. Z mowy bowiem poznać jakiej kto głowy, a z języka jakich narod w naukach postępów. (k. a4r)

Ten krótki fragment wiele mówi o zrozumieniu przez leksykografa ważkiej roli języka w kulturze narodu. Wydaje się, że postrzegał on język nie tylko jako narzędzie komunikacji, ale również jako nośnik zbiorowego doświadczenia, poglądu na świat. To przekonanie mogło mieć wpływ na rozszerzenie celowościowo-intencjonalnego charakteru słownika i uzupełnienie jego podstawowej funkcji jako pomocy w praktycznej nauce języka polskiego o aspekt kulturowy. Chodzi tu mianowicie o nadanie słownikowi waloru dzieła będącego zapisem polskiego kodu kulturowego, uzewnętrznionego w jednostkach języka (por. Kuryłowicz 2018).

4. DYKCJONARZE TROCA I DANETA-KOLI – ŹRÓDŁO WIEDZY O KULTURZE EPOKI

Na najwyższą ocenę i uwagę zasługują także kulturowe walory słowników Troca i Daneta-Koli. Zgromadzone w nich wyrazy pokazują nie tylko bogactwo polszczyzny (o czym była mowa wyżej), ale są także probierzem kultury polskiej. Oba słowniki nie są bowiem wyłącznie źródłem wiedzy o materialnej sferze życia, najbardziej namacalnej i widocznej, za słowami zarejestrowanymi w słownikach ukryty jest znacznie bogatszy świat, nazwijmy go roboczo – duchowo-mentalnym.

Przykładowo, jedną z dziedzin odtworzonych na podstawie badań słownikowych, a odsłaniających „osiemnastowieczne sposoby rozumienia świata jest potwierdzone przez źródła historyczne” (zob. Kuchowicz, 1975: 176–190) przekonanie o mocy czarów, czarowników i środków magicznych. *Nowy dykcjonarz* rejestruje wiele określeń należących do tego pola semantycznego, np.: hasła: *czarnoksięski, czarnoksięstwo (czarnoksięstwem się bawić), czarnoksiężnik, czarowanie, czarownica, czarowniczy, czarowny (czarowne słowa na zaklinanie węzów, odczynianie chorób), czarownik, czaruję, czary (czary na zjednanie miłości u kogo), wiedma, wiedźma, wieszczba, wieszczbiarski, wieszczbiarz, wieszczę, wieszczek, wieszczka*; podhasła, np.: *czarnoksięski kamień, księga czarnoksięska, czarnoksięska nauka, czarowniczy kamień, wieszczba, wieszczenie z ptaków, ptaszowieszczenie, wieszczba z bydlęcych trzew*. Wydaje się, że problematyka magii, czarów i astrologii zajmowała ważne miejsce w życiu osiemnastowiecznych uczestników kultury polskiej. Znalazła ona wyraz między innymi w *Nowych Atenach* Benedykta Chmielowskiego, odzwierciedlających obyczaje, przekonania i gusta epoki saskiej (zob. Rybicka-Nowacka, 1974: 20–22).

Przeciwwagę dla tego rodzaju pojmowania rzeczywistości stanowi bardzo wyraźnie zaznaczający się już w pierwszej połowie XVIII wieku i widoczny w *Nowym dykcjonarzu* racjonalizm, przejawiający się w kulcie rozumu, który jest źródłem prawdziwej mądrości (por. Ciccarini, 2008: 201–215). To przeświadczenie ujawnia przysłowie *Mądry rozumu słucha jak musu*. Z kolei inne prowerbia niemal wprost opozycjonują mądrość z wiarą w zabobony, np.: *Mądrym gwiazdy nie rządzą, Mądry bez wróżka zgadnie, Mądry szczęściu nie podlega*. Inne wydobywają wymierne korzyści wynikające z kierowania się w życiu mądrością, np.: *Kto mądry, cudzą się przygodą karze, Mądry, co się cudzą szkodą karze, Mądry zając co na drugiego ogary sprowadzi*. Składnikiem osiemnastowiecznych paremii, notowanych przez Troca, jest również rozum: *Przed laty rozum nie trwały, Rozumu z laty przybywa, Siła z rozumem może siła, Siła bez głowy szaleje, a rozum bez siły mdleje, Stara głowa, rozum pusty, Szczęście rozum odejmuje, a nieszczęście go dodaje, Rozum ma wolą rządzić, Szkoła krasa, gdy rozumu nie masz, Prawa biesiada, gdzie się rozum mnoży, Co głowa, to rozum, Kto rozumu nie ma i kowal go nie ukuje*. Wydaje się więc, że „powyższe przykłady są odbiciem tendencji w kulturze polskiej, które legły u podstaw Oświecenia” (zob. Kuryłowicz 2018).

W wyniku analizy utrwalonych w dykcyonarzach struktur języka możemy odkryć ogólniejsze tendencje ujmowania, kategoryzowania i wartościowania rzeczywistości pozajęzykowej, właściwe osiemnastowiecznym użytkownikom języka polskiego.

Badania słownictwa, ukierunkowane na ustalenie dawnych sposobów postrzegania, kategoryzowania i wartościowania świata, powinny być prowadzone przy wykorzystaniu instrumentarium lingwistyki kulturowej, która uznaje język za najważniejszy wytwór kultury, jej fundamentalny element –

magazyn doświadczenia zbiorowego danej społeczności, odzwierciedlającego hierarchie wartości i systemy znaczeń oraz [...] czynnik umożliwiający dostęp do świata tudzież poznanie go, w sposób z góry już określony. Jest bowiem język faktorem zawierającym model świata i sprawiającym, że model ten kształtuje nasze widzenie świata i wpływa na jego obraz (Anusiewicz 1994: 3).

Badania nad sposobami pojmowania otaczającej rzeczywistości przez osiemnastowiecznych uczestników kultury polskiej uwzględnią w naukowej refleksji nad koncepcją językowego obrazu świata perspektywę diachroniczną. Umożliwia ona odtworzenie korzeni analizowanych zjawisk współczesnych, stworzenie historycznych fundamentów dla dominujących dziś opisów synchronicznych, bez których są one niejako zawieszona w próżni.

Słowniki zajmują ważne miejsce w badaniach nad obrazem świata utrwalonym w języku, ale dobre źródło leksykograficzne, które może służyć za podstawę tego typu analiz, musi spełniać określone kryteria, czyli: jeden autor żyjący w epoce, z której pochodzi materiał; zmysł obserwacyjny, dobra intuicja i wysoka świadomość językowa leksykografa; materiał w miarodajny sposób odzwierciedlający zasób leksykalny okresu, którego dotyczy słownik (zob. Siekierska 1992, Kuryłowicz 2018: 278). *Nowy wielki dykcyonarz* Daneta-Koli oraz *Nowy dykcyonarz* Michała Abrahama Troca spełniają powyższe kryteria.

5. DYKCJONARZE TROCA I DANETA-KOLI W KONTEKŚCIE NOWYCH WYZWAŃ BADAWCZYCH

Do wyzwań, stojących przed polską leksykografią historyczną, można zaliczyć potrzebę cyfrowego opracowania leksyki zawartej w przed-

miotowych słownikach. Są one wprawdzie zdigitalizowane, ale korzystanie z nich w obecnej wersji jest niezwykle trudne, a polski materiał leksykalny, szczególnie w dykjonarzu Daneta-Koli, jest ciągle niedostępny. Elektroniczna edycja osiemnastowiecznych słowników, która umożliwi szybkie wyszukiwanie nie tylko wyrazów hasłowych, ale całej leksyki pomieszczonej w obu dziełach, przywróci nauce, udostępni historykom języka nieznan i nieopracowany dotąd materiał leksykalny oraz wprowadzi do powszechnego, międzynarodowego obiegu okryte niepamięcią, acz najcenniejsze źródła, będące wiarygodnym świadectwem stanu leksykalnego polszczyzny połowy XVIII stulecia.

Przedstawione wyżej potrzeby i wyzwania, które stoją przed historykami języka, wiążą się ze żmudnymi, drobiazgowymi i kosztownymi badaniami, zwłaszcza w kwestii cyfrowego opracowania słowników. I choć są to wyzwania trudne, wymagające pracy zespołowej z udziałem doświadczonych specjalistów, którzy przeprowadzą profesjonalne, kompleksowe i spójne metodologicznie badania, to jednak nie są one niemożliwe do zrealizowania.

BIBLIOGRAFIA

- Anusiewicz J., 1997, *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bajerowa I., 1964, *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bochnakowa A., 1991, *Le Nouveau grand dictionnaire françois, latin et polonois et sa place dans le lexicographie polonaise*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ciccarini M., 2008, *Uwagi porównawcze o europejskich modelach kultury w dobie późnego baroku*, [w:] tejże, *Żart, inność, zbawienie. Studia z literatury i kultury polskiej*, tłum. M. Woźniak, Warszawa: NERITON, s. 201–215.
- Danet P., Kola D., 1743–1745, *Nouveau Grand Dictionnaire de M' L' Abbe Danet, Francois, Latin & Polonois: Enrichi des mellieurs Façons [!] de parler, Avec Des Notes De Critique & de Grammaire Sur Ces Trois Langues [...]*, Warszawa: Drukarnia Pijarów.
- Iwanowska A., 1986, *Wyrazy „żeglarskie” w dykjonarzach Michała Abrahama Troca. Kilka uwag o kształtowaniu się polskiej leksyki morskiej XVIII w.*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językoznawcze”, t. 12, s. 43–86.
- Iwanowska A., 1989a, *Michał Abraham Troc i bracia Zaluscy*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 34, nr 2, s. 237–260.

- Iwanowska A., 1989b, *Troc czy Trotz? (Część I)*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowańskiej”, t. 25, s. 17–29.
- Iwanowska A., 1990, *Troc czy Trotz? (Część II)*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowańskiej”, t. 26, s. 25–39.
- Iwanowska A., 1991a, *O definicjach słownikowych w „Nouveau dictionnaire françois, allemand et polonois” Michała Abrahama Troca*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowańskiej”, t. 28, s. 5–22.
- Iwanowska A., 1991b, *Praca Michała Abrahama Troca nad słownictwem morskim*, „Gdańskie Studia Językoznawcze”, t. 5, s. 31–58.
- Iwanowska A., 1992, *„Ku ojczystemu językowi uwiedziony poszanowaniem”. Michał Abraham Troc w kulturze literackiej lat czterdziestych XVIII w.*, [w:] *Kultura literacka połowy XVIII wieku. Studia i szkice*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław: Wiedza o Kulturze.
- Iwanowska A., 1993a, *Michał Abraham Troc w kulturze naukowej lat czterdziestych XVIII w.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 38, nr 3, s. 35–60.
- Iwanowska A., 1993b, *Michał Abraham Troc – lektor języka polskiego w Lipsku*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Prace Historycznoliterackie”, t. 16. *Oświecenie. Studia i szkice*, s. 73–85.
- Iwanowska A., 1994, *O metodzie leksykograficznej „Nowego dykcjonarza to jest mownika polsko-niemiecko-francuskiego” (1764) Michała Abrahama Troca*, „Prace Filologiczne”, t. 39, s. 291–325.
- Fluda-Krokos A., 2011, *Nowy wielki dykcjonarz J. Mści X. Daneta opata francusko-łacińsko-polski... (1743–1745) – niezbędne źródło do historii języka polskiego*, [w:] *Badania historycznojęzykowe Stan, metodologia, perspektywy*, red. B. Dunaj i M. Rak, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 83–90.
- Kaszewski M., 2014, *Studia z leksykografii historycznej*, Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Kaszewski M., 2015, *Cyfrowe wersje dawnych dykcjonarzy języka polskiego jako źródło dla porównawczych badań materiałowych (M.A. Troc i J.S. Bandtkie)*, „Świat Tekstów. Rocznik Słupski”, nr 13, s. 93–100.
- Kuchowicz Z., 1975, *Obyczaje staropolskie XVII–XVIII wieku*, Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
- Kuryłowicz B., 2015, *Wartości i antywartości w osiemnastowiecznych przysłowiaach*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 63, s. 263–275.
- Kuryłowicz B., 2016, *Przysłowia w Nowym dykcjonarzu Michała Abrahama Trotza*, „Prace Filologiczne”, t. 68, s. 183–194.
- Kuryłowicz B., 2017, *Przysłowia jako źródło wiedzy o osiemnastowiecznej kulturze duchowej Polaków (na przykładzie Nowego dykcjonarza Michała Abrahama Troca)*, „Poradnik Językowy”, z. 5, s. 55–64.
- Kuryłowicz B., 2018, *Słownik historyczny jako źródło do rekonstrukcji dawnych sposobów myślenia o świecie*, [w:] *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy*, red. M. Pastuch, M. Siuciak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 277–286.

- Leszczyński Z., 1978, *W sprawie datowania pożyczek leksykalnych*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria V, Językoznawstwo, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 263–269.
- Leszczyński Z., 1986, *O słownictwie polskiej wersji Daneta*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. XXXII, s. 155–161.
- Marczak M., 2020, *Polskie adaptacje łacińskich i francuskich nazw miejscowych w Nowym wielkim dykcjonarzu Pierre’a Daneta i Dymitra Franciszka Koli*, „Linguodidactica”, t. 24, s. 159–171.
- Marczak M., 2021, *Leksyka z zakresu wróżbiarstwa i czarów w Nowym wielkim dykcjonarzu Pierre’a Daneta i Dymitra Franciszka Koli*, „Poznańskie Studia Polonistyczne” (w druku).
- Rybicka-Nowacka H., 1974, „*Nowe Ateny*” Benedykta Chmielowskiego, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Siekierska K., 1992, *Rzeczywistość w słownikach Knapiusza i Troca*, „Prace Filologiczne”, t. 37, s. 259–268.
- Szczepankowska I., 2019, *Zalety modelu objaśniania znaczeń w osiemnastowiecznym dykcjonarzu Piotra Daneta i Franciszka Koli z perspektywy współczesnej semantyki i leksykografii*, „Język Polski”, z. 99, s. 72–83.
- Troc (Trotz) M.A., 1764, *Nowy dykcjonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych, przestrog gramatycznych, lekarskich, matematycznych, fortyfikacyjnych, żeglarskich, łowczych i inszym naukom przyzwoitych wyrazów przez Michała Abrahama Troca, warszawianina*, Lipsk: Gleditsch, Johann Friedrich.
- Urbańczyk S., 1979, *Polskie słowniki oświeceniowe*, [w:] *Prace z dziejów języka polskiego*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 292–299.
- Walczak B., 1991, *Słownik wileński na tle dziejów polskiej leksykografii*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Walczak B., 1994, *Nowe prace o polskich słownikach osiemnastowiecznych*, [w:] *Studia romanica in honorem Stanisłai Gniadek*, red. H. Misterski, J. Sypnicki, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, s. 45–57.

**THE MOST SIGNIFICANT WORKS OF THE 18TH CENTURY POLISH
LEXICOGRAPHY (NOWY DYKCJONARZ BY MICHAŁ ABRAHAM TROC
AND NOWY WIELKI DYKCJONARZ BY PIOTR DANET AND DYMISTR KOLA)
FROM THE PERSPECTIVE OF CONTEMPORARY HISTORICAL LINGUISTICS:
NEW RESEARCH CHALLENGES AND NEEDS**

Abstract

The paper presents fundamental achievements of the 18th century Polish lexicography: *Nowy dykcjonarz* (*New Dictionary*) by M.A. Troc and *Nowy wielki dykcjonarz* (*New Great Dictionary*) by P. Danet and D. Kola, in the context of

contemporary research needs (especially those pertaining to historical linguistics) as well as the challenges faced by Polish lexicography (historical lexicography in particular). The primary objective is the identification of lexis comprised in both dictionaries – the linguistic material is reliable and representative of the status and condition of the Polish language of the day. A more profound insight into lexical structure, the analysis of word meanings along with the examination of the frequency of words in particular lexico-semantic fields may be a major contribution to the knowledge of the Polish lexis of mid 18th century and a promising scientific springboard for further research into the development of lexical system of the epoch that still remains a blank spot in Polish lexicology.

The two works are also interesting for their cultural value. The units recorded in both lexicons not only show the richness of Polish vocabulary, but they also shed light on the Polish culture. Behind these words are two worlds – the material and the mental/spiritual, the latter hidden beneath the former.

The aforementioned challenges for historical lexicography include the need for digitization of the contents of the dictionaries under study. Although they have already been digitized, the present version is far from being easy to use, with the Polish material (especially that in Danet-Kola's lexicon) still remaining inaccessible.

Key words: historical lexicography, multilingual dictionaries, 18th century Polish language